



LLENGÜES, PARLANTS I POLÍTICA

JOANA ROSSELLÓ

Sovint s'apel·la a la comunitat científica perquè dictamini sobre qüestions que ocasionalment poden tenir certa transcendència en l'àmbit social. Davant d'aquesta classe de demandes convindria fer-se la reflexió següent.

Deixant de banda la ciència aplicada perquè és interessada -interessada en uns objectius que van més enllà de l'objectiu de la ciència bàsica, que no és altre que el d'entendre la naturalesa de les coses-, la resta, per la seva mateixa idiosincràsia, no és tampoc un bon tribunal per dirimir querelles alienes a la controvèrsia contínua que anima el desinteressat interès intel·lectual. No deixa de ser paradoxal que hi hagi qui pretengui que el criteri científic aclareixi al públic, i d'una vegada per totes, qualsevulla qüestió, quan el veritable esperit científic és per definició mudable i les seves posicions provisionals. Això d'una banda; d'altra banda, a més, en aquestes instàncies en què l'opinió pública demana el dictamen definitiu dels experts sol donar-se una altra circumstància i és que l'objecte de discussió públic no coincideixi amb cap objecte dels que miren d'aclarir els científics. I no té perquè coincidir-hi. Evidentment que un biòleg d'alguna manera estudia la vida; naturalment que un lingüista estudia les llengües; sens dubte que un físic investiga la matèria. "Vida, matèria, llengües" així enteses són, però, conceptes informals que ens va molt bé de tenir a mà si guem físics, biòlegs o lingüistes, en tant que persones del carrer que en algun moment podem voler saber si el nostre veí és físic o de què estan

parlant en un debat televisiu sobre l'existència o no de vida després de la mort o quantes llengües parlava el guia turístic del darrer viatge que vam fer.

Si mirem, però, què fan els lingüistes, els biòlegs o els físics quan actuen com a tals, veurem que els seus objectes d'estudi són generalment molt més delimitats. També és cert que de tant en tant n'hi ha algun, d'expert, que gosa fer alguna reflexió sobre aquests objectes informals a partir dels seus coneixements, sobre parcel·les relativament ben delimitades situades en certa manera dins d'aquests objectes. En aquests casos, però, convé no perdre de vista que el que s'obté no és ciència, sinó opinió informal recolzada en la informació especialitzada pertinent. Recentment tenim un bon exemple d'això en la notícia sobre el pretès clonatge d'humans i les opinions dels científics al respecte.

Aquestes consideracions dirigides especialment als que sol·liciten l'opinió dels experts sembla que de vegades no les tenen presents ni els experts mateixos. No les hi han tingudes per exemple (la major part d)els representants de la comunitat acadèmica integrada per filòlegs, gramàtics, dialectòlegs i fins i tot lingüistes, pertanyents administrativament a l'estat d'Espanya. A parer meu, no l'han encertada quan, amb la més bona voluntat del món, s'han avingut a informar, dictamen rere dictamen, que els intents secessionistes valencians són contraris als criteris científics que demostrarien, en canvi, la unitat del català. I és que els experts que s'avinguin a participar així en

el joc fan servir una noció de llengua poc clara que no hauria de poder derivar-se del seu coneixement especialitzat, i que coincideix aproximadament amb una de les que circulen a la nostra cultura. D'acord amb aquesta visió, mancada de qualsevol fonamentació empírica, les llengües serien una mena d'entitats preexistents als parlants que en una visió conjuntística s'inclourien les unes dins les altres (llengües i dialectes). No és aquest el lloc d'entrar a fons en aquestes qüestions. Més endavant, tanmateix, les aclarirem una mica més. Ara, és prou evident que els experts o no són tals o no s'han comportat com a tals en creure o en fer creure que hi ha una noció de llengua fonamentada i formulable en la línia de llengües i dialectes esmentada suara. No deixa de ser trist veure com, per certificar qualsevol unitat lingüística, els pretesos experts hagin d'apel·lar als mateixos recursos a què apel·laria l'home de cultura que segurament no ha pensat prou seriosament en la qüestió. I això quan és el cas que aquests recursos sovint voregen el prejudici i sovint poden esgrimir-se per justificar posicions oposades.

Com a exemple de recurs-prejudici, pot esmentar-se qualsevol apel·lació a les autoritats literàries. Com hagin escrit o escriguin unes individualitats, a banda del valor artístic i/o intel·lectual dels textos, no té per què repercutir en les llengües que parlen els seus coetanis. I de fet no hi repercuteix, tot i que per aquest prejudici mateix s'hagin pogut normativitzar, amb vista al llenguatge escrit sobretot, alguns usos pel fet de procedir d'aquests "il·lustres usuaris". Des del punt de vista del parlant no hi treu ni hi afegeix res tenir o no, com a avantpassat o coetani, qui hagi fet o faci servir una manera molt semblant a la seva de fer llengua, només que per escrit i amb un valor estètic afegit. No hi ha cap escriptor que hagi incidit o pugui incidir en el que es parla aquí o onsevulla. Qui pretengui sostenir el contrari i afirmar que les grans figures literàries enalteixen una llengua, o li garanteixen aquest status i/o la

salven de ser "dialecte" cau en el prejudici. ¿O és que ignora que l'estàndard no és més que un dialecte, un dialecte encotillat, això sí, per les convencions necessàries? ¿O és que no s'adona, i això és més greu encara, que seria com si afirmés que totes les maneres de manifestar-se de la capacitat de llenguatge que no disposen de codificació escrita, i que són encara la majoria, són inferiors de mena?

El recurs a la història és també precari. Més encara, pot servir interessos contraposats. De què serveix apel·lar a una continuïtat lingüística mil·lenària com a origen d'una realitat actual unitària dins la seva diversitat, com diu la retòrica a l'ús? Pot suposar-se que aquestes mateixes condicions es donaven entre les maneres de parlar el danès del sud de Suècia i de Dinamarca. El danès de Suècia, però, un bon dia va tornar-se suec; el procediment, el dret de conquesta. Avui això és història i ningú no posa en dubte que el que es parla al sud de Suècia és suec. Mirem la situació de l'ex-Iugoslàvia. Allà la situació encara no és estable, però ja es veu per on van les coses. Deixant de banda la no menyspreable circumstància, d'abans de la guerra, que feia que "una realitat unitària dins de la seva diversitat" fes servir l'alfabet ciríl·lic (els serbis) o el llatí (la resta), d'ençà de la guerra es propicia que els parlants acostin les seves maneres de parlar, no en virtut de la geografia física com havia estat abans -això no caldria propiciar-ho, atesa la natura del fet lingüístic-, sinó en virtut de la seva adscripció grupal. I si el nom internacional per a la realitat unitària i alhora diversa era el de "serbocroat", avui, i ben comprensiblement, n'hi ha uns almenys que volen que s'usi el de "bosnià". I és que cal reconèixer que no hi ha cap procediment general que permeti fer abstracció de la diversitat real que fa que dues o més maneres de parlar s'assemblin sense arribar a ser iguals. És per això, tot sigui dit de passada, que no resulta gaire seriós demanar-se quantes llengües es parlen al món. El problema no és un problema d'abstracció, sinó d'infraespecificació. Podrà fer-se abstracció de la

diversitat, però amb criteris extralingüístics. Criteris que, com acabem de veure, poden fer-se servir en la direcció que es vulgui segons els interessos particulars.

És una sort, però, almenys en el cas que ens ocupa, que les nocions informals que fem circular com a gent del carrer siguin força sovint incoherents entre si. I així, si bé és veritat que en la línia de les llengües com a abstraccions aglutinadores de la diversitat real, l'expert no pot proporcionar a l'home culte del carrer un procediment general no extralingüístic per obtenir aquestes abstraccions, també ho és que qualsevol persona té una intuïció bàsica de la realitat lingüística menys culturalitzada però més fonamentada empíricament i compatible si més no amb la visió que preconitza una part de la lingüística contemporània.

És des d'aquest punt de vista més bàsic que jo, com a parlant, podria dir que "xerr mallorquí", però que, com mostra aquest document mateix, escric conforme manen les convencions establertes per l'IEC, tot respectant aquesta autoritat en els contextos formals que ho demanen. Afegiria que reconec, sense haver de recórrer a la història ni a res que no sigui evident (audible potser hauríem de dir), que la manera com parlo jo, tot i no ser ben igual a la manera com parlen a cadascun dels pobles dels voltants, s'hi assembla moltíssim. Aquesta semblança no és tan estreta, però continua essent patent, per poc que m'hi fixi, amb la manera de parlar dels meus amics d'Alcoi i dels meus col·legues menorquins, gironins, barcelonins, lleidatans, etc. Heus aquí, a la pràctica, en què consisteix l'adopció del que, sens dubte, des de la retòrica que ens és familiar, s'hauria de considerar una posició a favor de la unitat de la llengua. Quin nom s'hi hagi de posar, a aquest veïnatge que reconeix unes mateixes convencions per a usos formals, a mi, tant m'és. Justament per això, no em fa res que es digui 'català'. Canviar el nom al compromís seria, si més no, una complicació.

Posem que la veïna dels meus amics d'Alcoi

que parla igual que ells, vol no només canviar-li el nom per la raó que sigui (això no seria més que un entrebanc), sinó acollir-se a unes convencions diferents. Tot i que hi ha de tot en aquest àmbit de les actituds, això darrer no seria gaire versemblant en aquest cas. Els que volen unes altres convencions són, segurament, els que no parlen gairebé igual com jo, sinó gairebé igual que els veïns d'Albacete i que, doncs, opinen sobre una qüestió que els hauria de ser aliena, però que en el fons els afecta. Tant els afecta que el que voldrien és arraconar per sempre aquesta manera de parlar diferent que tenen a casa seva mateix. Aquesta intenció la dissimulen fent veure que el que volen és un vestit a mida per al veí. Quina generositat, la seva! Segur que no saben que, en aquests temps massmediàtics que ens ha tocat viure, el que cal és un *prêt-à-porter* i que un vestit tan a mida pot anar bé per anar a la tomba.

Ara ja com a lingüista, en vista que els dictàmens en la línia tradicional ni són asèptics ni rigorosos i que a més no sembla que facin l'efecte que pretenen, i aprofitant que l'home del carrer disposa d'una intuïció empíricament correcta quan es planteja les coses de la manera que hem il·lustrat aquí al damunt, gosaria trencar amb aquesta tradició dels dictàmens científics a favor o en contra d'una unitat lingüística qüestionada. Els que demanen aquests dictàmens, a més de tenir present les consideracions inicials d'aquest escrit, haurien de saber que els experts no tenen la solució; no la tindrien tampoc els biòlegs obligats a dictaminar quan comença la vida a fi que les instàncies amb autoritat per decidir quan un avortament és legal ho fessin amb "recolzament científic". Com dèiem, un expert pot emetre opinions segurament més fonamentades sobre els temes d'interès general relacionats amb la seva especialitat. Seran opinions i no dictàmens, però, entre d'altres raons perquè passa sovint, com ja he apuntat, que el tema d'interès general presenta dimensions que no apareixen per res en la perspectiva de l'investigador. La qüestió del nom de les llen-

gües, per exemple, per al lingüista com a tal, és sempre irrellevant mentre que sovint no ho és per als parlants.

Un lingüista, si més no un lingüista que es miri el llenguatge i les llengües de la manera més despullada possible; una mica, salvant les distàncies, com se la mira el parlant retratat abans, hauria de prescindir de consideracions històriques, polítiques, culturals (llengua escrita o no escrita, etc.). Què quedaria? N'hi ha que pensen que no quedaria res i són per això incapaços d'abandonar la idea no fonamentada empíricament de les llengües com a abstraccions vestides d'història, cultura, memòria col·lectiva, etc. Cal pensar que és entre aquests que és possible reclutar els emissors dels "dictàmens científics". N'hi ha que pensem, però, que queda el més important i excitant intel·lectualment parlant: queda el llenguatge com a facultat dipositària d'una capacitat exclusivament humana que consisteix a combinar elements discrets fins a l'infinit; llenguatge que pren cos de maneres diferents. Quan s'adopta aquest darrer punt de vista, el més despullat, però alerta, alhora el més encarnat, el més incontrovertiblement empíric, resulta finalment possible arribar a una noció de llengua ben delimitada. Una llengua, ara, no és sinó un estat mental-cerebral. Un estat mental-cerebral que a la vista de la forma dels enunciats infinits que pot generar i dels que genera podem considerar més o menys semblant a un altre. Cal fixar-se que és el dispositiu cerebral el que és necessàriament finit i, doncs, delimitable, a diferència del producte que va generant. I és que adoptant aquest punt de vista, l'únic ben fonamentat, qualsevol altra concepció de llengua evidencia la seva precarietat pel mer fet de no poder delimitar-se. Concretament, deixa de tenir sentit la visió segons la qual els parlants comparteixen una llengua preexistent, cadascun un trosset; o semblantment, deixa de tenir sentit la idea que una llengua és una abstracció que es concreta en dialectes. No, l'únic realment existent són individus que parlen de manera més o menys semblant.

Quina seria l'opinió d'un lingüista d'aquest tarannà quan li demanessin si x i y són una mateixa llengua? Em penso que, per ser coherent amb el plantejament suara exposat, hauria de dir que la pregunta està mal plantejada perquè pressuposa l'existència d'un objecte que es pot d'alguna manera compartir. El lingüista que ha anat i va al capdavant d'aquesta classe de plantejament, N. Chomsky, es demana si per a dues cares que s'assemblen exigiríem l'existència independent de trets comuns compartits, per exemple. De fet, alguns pobles africans, segons que expliquen, ho plantegen de manera molt més acostada a la naturalesa dels fets, en caracteritzar una manera de parlar que no és la pròpia basant-se en l'interval cronològic que caldria dedicar-hi per copsar-la. Així, la manera de parlar del llogarret A pot ser a dos dies de distància, mentre que la del poblat B pot ser a dues llunes. Aquesta visió africana coincideix -potser és més explícita encara-, amb la forma de concebre la qüestió de la diversitat lingüística per part del parlant retratat més amunt i és perfectament compatible amb aquesta versió més tècnica que acabem de presentar com l'única prou ben fonamentada.

Davant de la classe de resposta, una no resposta, que aquest enfocament proporciona a la pregunta clau (¿són x i y una mateixa llengua?), encara hi haurà qui replicarà adduint que aquesta posició és esbiaixada, que depèn de l'adopció d'un punt de vista entre d'altres possibles. És cert. Paradoxalment, i agradi o no, encara hem d'al·legar que es tracta del punt de vista més acostat a les exigències dels que reclamen els dictàmens dels experts. En efecte, si es demana que el dictamen es faci deixant de banda qualsevol factor afegit al fet lingüístic com a tal, no hi hauria punt de vista més indicat que aquest que justament declara no pertinent la pregunta.

Una altra crítica possible, que és gairebé segur que en aquesta ocasió també rebríem, consistiria a denunciar-nos com a irresponsables amb la nostra posició elusiva. I per aquí sí que no hi passa-

riem, jo si més no. Siguem clars. La nostra posició desbarata el plantejament que reclama un criteri lingüístic capaç de dirimir si dues maneres de parlar són o no la mateixa llengua; la nostra posició consisteix a raonar que aquest plantejament és equivocac i equívoc. Que la comunitat d'experts hagi fet com qui ho ignora demostra veritablement certa manca de rigor (i potser de respecte al públic) i també, s'ha de reconèixer, una gran dosi d'ingenuïtat i bona voluntat. Al capdavall, no sembla que hagi servit de res aquesta bona voluntat de la comunitat d'experts declarant dia sí, dia també, que la unitat del català és inqüestionable científicament. Però per aquí s'arriba, si és que no hi som, a pensar que és amb declaracions d'aquesta mena que es contribueix a frenar el secessionisme. No, a hores d'ara ja sembla prou comprovac que aquesta estratègia no serveix de gaire. Repetim-ho, siguem clars, posem les responsabilitats allà on toca i no participem en aquesta cerimònia de la confusió. Als parlants confirmem-los el que ja saben, que tot depèn d'ells i, doncs, també, dels seus representants polítics. I a aquests darrers no els eximim de la responsabilitat que els pertoca amb dictàmens a la carta.

Els lingüistes, aquí, no hem de dir més que el que és evident i, "dictaminant científicament", a banda de posar-nos en ridícul, podem fer pensar que no ho és, evident, i instigar, sense voler, l'aparició de contraarguments "experts", només que de signe contrari, que apel·laran també a la història, a la literatura, etc. Únicament qui es mogui amb interessos inconfessables o es deixi ensarronar, i a conseqüència de la manipulació no hi senti bé o no vulgui sentir-hi, pot dubtar que de la manera de parlar de Girona a la d'Alcoi o Pollença hi ha ben poc, tan poc que el més fàcil, el més econòmic i el més simple és adoptar unes mateixes convencions (negociades tant com es vulgui) afegides a la manera de parlar de cadascú per moure'ns en els contextos relativament nous (mitjans de comunicació, escolarització etc.) que les societats d'avui imposen. Fer-ho altrament

suposaria necessàriament la intervenció de factors extralingüístics que poguessin distorsionar les actituds i aptituds naturals dels parlants a fi que individus que parlen de manera estretament semblant poguessin arribar a sentir-se més diferents del que un observador imparcial podria constatar i, com a conseqüència, a no disposar de cap marc convencional (prou ben establert) per poder fer front a les exigències lingüísticoculturals d'avui: una passa de gegant per a la substitució lingüística.

JOANA ROSSELLÓ I XIMENES (Alcúdia, 1957) és professora titular de la secció de lingüística general de la Universitat de Barcelona.